

УДК: 376-056.26:378]:005.3362

DOI <https://doi.org/10.34142/27091805.2024.5.01.11>

© Олександр Шульженко

кандидат психологічних наук, науковий
співробітник відділу наукових досліджень
УДУ імені Михайла Драгоманова
Київ, Україна

email: dinashulzhenko@gmail.com<https://orcid.org/0009-0004-5105-1243>

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ МУЗИЧНОГО ТЕРАПЕВТА ДО РОБОТИ У СПЕЦІАЛЬНІЙ ОСВІТІ

У статті представлено результати теоретико-методологічного аналізу наукових здобутків світових та вітчизняних вчених дослідження проблеми психологічної готовності спеціалістів, які досліджують це у вимірі спеціальної освіти та корекційно-реабілітаційного впливу на дітей що мають порушення інтелектуального, аутистичного, мовленнєвого та кінестетичного дизонтогенезу. Аналіз літературних джерел показав, що психологічна готовність фахівця спеціальної освіти є інтегральним утворенням педагога що полягає у мотиваційному, емоційному та діяльнісному ставленні дорослого до зміни у поведінковому, регуляторному, розвитковому, інтелектуальному, чуттєвому сприйманні співпраці з дитиною спрямованої на корекцію та компенсацію центральних ядерних порушень та їх наслідків. Психологічна готовність музикотерапевта представлена у якості таких компонентів: праксеологічного, асертивного та інтернального. Кожен компонент представлено параметрами інтелектуального, мотиваційного, волевого, саморегуляторного, оцінного, креативного, творчого, комунікативного, корекційно-компенсаторного психологічних механізмів. Визначено, що особистісні риси музиканта –педагога проявляються в ситуації усвідомлення ним необхідності спеціальної фахової підготовки до сприймання психологічних особливостей дітей із особливими освітніми потребами. Зазначено, що без сформованої психологічної готовності фахівця музичного спрямування, його супервізії навчання, психологічної підтримки закладаються негативне ставлення до особливих дітей та співпраця з ними. Музична терапія потребує спеціальної підготовки спеціалістів які не тільки компетентні в області музики, впливу музики, використання музичних інструментів, а того що і забезпечує феномен її ефективності і надійності науково-практичних результатів. Музикотерапія ще досить недавно почала використовуватись у спеціальній освіті і до цієї роботи включились фахівці з музичним спрямуванням діяльності. В статті представлено розроблені автором критерії та рівні психологічної готовності фахівця з музичного розвитку стосовно адекватної взаємодії з дітьми диференційовану від тої чи іншої нозології. Визначено що така співпраця має відбуватися в контексті не тільки музичної а і спеціальної роботи в рамках музичної психотерапії. Зроблено висновок про необхідність розробки та апробації структурно-функціональної моделі фахової спеціальної психологічної підготовки спеціалістів з музики з значущим акцентом змісту на психотерапевтичну допомогу.

Ключові слова: музикотерапія, спеціальна освіта, психологічна готовність, музичний терапевт, діти із особливими освітніми потребами.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.

На думку вчених високий рівень готовності фахівця передбачає при належній теоретико-методологічній та організаційно-практичній підготовці вміти здійснювати пізнавальні операції, аналізувати та узагальнювати проблемні питання, володіти саморе-

гуляцією, самоконтролем, емоційно-чуттєвою стабільністю. Комплексом вмінь, умінь та навичок, мотивів, особистісних якостей має володіти фахівець для формування психологічної готовності до виконання тої чи іншої діяльності, тобто мати інтегральні характеристики особистості і є передумовою індивідуально особистісних якостей на думку С. Макси-

менка, Н. Чепелевої (1997). Пристаємо до думки українських вчених І.С. Булах, Л.В. Долинської щодо впровадження новітніх технологій забезпечення особистісної готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності.

В контексті нашого дослідження зазначаємо, що психологічна готовність працівників музичної сфери у якості музичних терапевтів набуває на сучасному етапі розвитку спеціальної освіти актуального значення для корекції, реабілітації та розвитку дітей із особливими освітніми потребами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічна готовність фахівця досліджується в Україні у різних сферах діяльності і представлена досить потужними публікаціями С.Д. Максименка (1994), І.С. Булах (2002), Л.Л. Хоружої (2008), Н.Ф. Шевченко (2002) та інших.

Стосовно виникнення додаткових психотерапевтичних функцій у фахівців музичного напрямку, українська дослідниця Д.І. Шульженко (2009) зазначає, що психотерапевтичною функцією фахівця музичні терапевти ніяким чином не дублюють професійні лікарські обов'язки дитячих психіатрів, а навпаки забезпечують подолання мультифакторних проблем розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Професійна свідомість досліджується Н.Ф. Шевченко (2002) ключового чинника його психологічної діяльності. Серед компонентів готовності до педагогічної діяльності вченою виділені такі: професійна самосвідомість, відповідальне ставлення до діяльності, визначення найбільш вірогідних способів дій, мотиваційні, вольові, інтелектуальні впливи з метою вірогідності досягнення результату.

Формування цілей та завдань статті. Мета: представити рівні психологічної готовності фахівця з музичної діяльності до корекційно-розвиткової та психотерапевтичної роботи з дітьми із особливими освітніми потребами.

Завдання:

1. На основі теоретико-методологічного аналізу визначити особливості становлення фахівців музичної сфери до роботи у спеціальній освіті.
2. Виявити рівні та критерії психологічної готовності.
3. Визначити і представити у статті струк-

туру психологічної готовності музичних педагогів та напрями професійного музикотерапевтичного впливу.

Виклад основного матеріалу. Основними особливостями взаємодії спеціалістів з музики є труднощі які виникають у сфері спеціальної освіти. Це обумовлено клініко-психологічними характеристиками учнів із порушеннями у розвитку. Терапевтичний вплив в дошкільній, шкільній та позашкільній освіті здійснюється з використанням психотерапевтичних методів та прийомів, найважливішою з яких є музична терапія. Показано, що музика є дієвим психотерапевтичним засобом та психологічним механізмом створення у свідомості дітей із порушеним розвитком мотивації до навчання і комунікації, до організації власних думок та вирішення складних (часом незрозумілих для дітей з особливими освітніми потребами) завдань і вправ).

Разом з тим, таким дітям притаманна любов до слухання музики, мотивація до виконання завдань та вправ під музику, вокалізації, активні бажання рухатися під музику. За нашими спостереженнями звуки музики стимулюють дітей із загальмованим психічним розвитком до комплексу «оживлення», виникнення інтересу до співпраці з педагогом. В іншому випадку діти із збудженням заспокоюються, ведуть себе більш стримано і уважно до того, що відбувається.

Дослідження української вченої Р. Призванська (2020) визначило основні класичні та сучасні музичні твори та інструменти які лікувальним чином впливають на дітей різного віку із особливими освітніми потребами.

Виходячи із означеного вище виникла парадигма професійної підготовки музиканта-фахівця в контенті спеціальної освіти. Діагностичними параметрами психологічної готовності ми встановили такі психологічні ознаки:

- обізнаність у проблемах клініко-психологічного та кінестетичного розвитку дітей із особливими освітніми потребами;
- розпізнавання індивідуально-диференціальних порушень у дітей з аутизмом, порушеннями функцій опорно-рухового апарату; патології мовлення та інтелекту;
- мотивація до співпраці з різними нозоло-

гіями дітей, прийняття їх психологічних особливостей та умов життєдіяльності;

- професійне самоусвідомлення необхідності ефективної взаємодії з дітьми та педагогами;

- профілактика особистісного вигорання під час терапевтичної (лікувально-стабілізуючої) роботи з дітьми та їх родинами;

- формування процесів супервізії фахівців спеціальної освіти;

- креативний підхід до співпраці з дітьми, оптимістичний погляд на майбутній музикотерапевтичний результат, творчий погляд і перспективне бачення впливу музичних напрямів на стабілізацію психіки та розвиток особистості дитини.

В нашому емпіричному дослідженні брали участь фахівці, що отримали музичну освіту і в своїй діяльності (індивідуальна робота, державні заклади спеціальної та інклюзивної освіти, позашкільна музична освіта). За результатами проведеного дослідження визначено три рівні психологічної готовності музичних працівників до музикотерапевтичної праці з дітьми із особливими освітніми потребами.

На високому рівні представлено музичних терапевтів які продемонстрували знання та володіння навичками психотерапевтичного впливу на дітей. Вони компетентні в особливостях дизонтогенезу дітей, їх поведінці, комунікації, труднощах (тривоги, панічні атаки, стереотипні дії, крики, тощо). На питання про мотивацію співпраці з такими дітьми зазначили, що мали бажання змінити патологічний стан засобами музики. Їх не бентежило, що дитина буває не уважною, індіферентною до занять, невротичною з вираженою проблемною поведінкою та відсутністю саморегуляції та самоконтролю. В операційному плані своєї діяльності вони планували бесіди з дитиною, нейропсихологічні вправи, були постійно усміхненими і доброзичливими. Працюючи індивідуально з дитиною вони систематично вивчали і в подальшому прогнозували ефективність психотерапевтичного результату, постійно підвищуючи свої фахові компетентності у сфері психотерапії, спеціальної психології, нейропсихології, методик та технологій позитивного впливу на дитину.

Для деяких представників високого рівня

музикотерапія виступила як інноваційне набуття власних нових рис саме в ситуації взаємодії із особливими дітьми. Вони фіксують у собі і власні додаткові особистісні якості, а саме: асертивності (наполегливості), інтернальності (відповідальності) та праксеологічності (музикотерапевтична праця інтегрована в діяльність). Це рівень, який на жаль, представлений лише третиною музичних працівників, на нашу думку є стандартним для процесу інтеграції їх музичної діяльності в музикотерапевтичну.

В рамках наукової статті другий і третій рівень охарактеризуємо доволі лаконічно. На другому рівні усвідомлення себе у якості музичних терапевтів знаходяться значна частина учасників емпіричного дослідження. Позитивними параметрами є мотивація до зміни в бік музикотерапевтичного спрямування, задоволення від результатів позитивного впливу на дітей із різними порушеннями розвитку, а негативними – додаткова співпраця над собою, переживання, що може не справитися з поведінкою дитини і додаткова посилена співпраця над собою. Музичні фахівці цього рівня розуміють і усвідомлюють значущість психокорекційної та психотерапевтичної роботи з дітьми, але пропонують досягнути власні компетентності через зовнішні важелі, а саме: тренінги на професійне самоусвідомлення, вправлення в операційному компоненті психологічної готовності в сенсі операційних процедур музикотерапії.

Зазначимо, що саме ця група досліджуваних забезпечила нашу експериментальну роботу показниками змісту і результату музикотерапевтичної роботи фахівця. На низькому рівні опинилась незначна кількість досліджуваних музичних працівників які не розкрили сутність ні одного параметру діагностичного дослідження особливо в психологічному прийнятті особливостей інтелекту, поведінки, мовлення, втрачених функцій тіла та моторики. На їх думку мусять займатися здібні, талановиті, вправні та слухняні діти; а про сам вплив музики на психіку і діяльність таких дітей ніколи не чули і зневірені у результаті.

Ця група досліджуваних показала низький рівень професійної свідомості, щодо значущості музичної терапії на дітей. Категорично

ричність та безапеляційність їхньої думки не забезпечує обраний нами шлях спеціальної роботи музичних працівників, волонтерів, артистів в напрямі допомоги дітям з особливими освітніми потребами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже процес формування психологічної готовності музичних терапевтів до роботи з дітьми в різних секторах спеціальної освіти потребує розробки та апробації авторської структурно-функціональної моделі системи

професійного самоусвідомлення цілей, змісту та результатів корекційно-компенсаторної, соціально-реабілітаційної, діагностико-розвиткової роботи.

Забезпечення спеціальної дошкільної, шкільної, інклюзивної та позашкільної освіти музичним компонентом психотерапевтичного впливу на стан порушених пізнавальних, мовленнєвих, регуляторних та кінестетичних компонентів є інноваційним напрямом роботи фахівців у спеціальній освіті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Булах, І.С., Долинська, Л.В. (2002). *Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів : навч.-метод. посібник*. К. : НПУ ім. М.П.Драгоманова. 114 с.
- Максименко, С.Д., Пелех О.М. (1994) Фахівця потрібно моделювати (наукові основи готовності випускника педвузу до педагогічної діяльності). *Рідна школа*, № 3/4. 68–72.
- Максименко, С.Д. (2022). Теоретико-методологічні проблеми психології ххі століття: генетико-креативний дискурс. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(1). <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4105>
- Призванська, Р.А. Шульженко, Д.І. (2020). *Музична терапія для дітей з аутизмом*: [навч. посіб.] Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 55. http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/32/part_1/4.pdf
- Хоружа, Л.Л. (2008). Деонтологічні основи педагогічної професії. *Роль педагогічної етики у професійній підготовці сучасного вчителя: Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції*. К.: КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 16-18.
- Чепелева, Н.В. (1997). Формування професійної культури майбутніх практичних психологів. *Методи підготовки фахівців до професійного спілкування*. Черкаси, Кн. 1. 34–42.
- Шевченко, Н.Ф., Самойлова, А.Г. (2002). Підготовка практичних психологів: особистісні та професійні якості фахівців. *Психологія : зб. наук. пр. К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова*, Вип. 17.262–267.
- Шульженко, Д.І. (2009). *Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей: Монографія*. К.: Д. М. Кейдун, 385 с. <https://studfile.net/preview/7246703/>
- Шульженко, Д., & Осінцева, В. (2023). Теоретичні основи сімейного виховання дитини з інтелектуальними порушеннями. *Молодий вчений*, 7 (119), 48-51. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-7-119-9>

REFERENCES

- Bulakh I.S., Dolyns'ka L.V. (2002). Psykholohichni aspekty mizhosobystisnoyi vzayemodiyi vykladachiv i studentiv : navch.-metod. Posibnyk [Psychological aspects of interpersonal interaction between teachers and students: teaching method]. K. : NPU im. M.P.Drahomanova. 114 s. [in Ukrainian]
- Maksymenko S.D., Pelekh O.M. (1994) Fakhivtsya potribno modelyuvaty (naukovi osnovy hotovnosti vypusknika pedvuzu do pedahohichnoyi diyal'nosti) [(1994) The specialist needs to be modeled (scientific foundations of the readiness of a graduate of a pedagogical university for pedagogical activity)]. Ridna shkola, № 3/4. 68–72. [in Ukrainian]
- Maksymenko, S. D. (2022). Teoretyko-metodolohichni problemy psykholohiyi XXI stolittya: henetyko-kreatyvnyy dyskurs [Theoretical and methodological problems of psychology of the 21st century: genetic and creative discourse]. Visnyk Natsional'noyi akademiyi pedahohichnykh nauk Ukrayiny, 4(1). <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4105> [in Ukrainian]
- Pryzvans'ka R.A. Shul'zhenko D.I. (2020). Muzychna terapiya dlya ditey z autyzmom.: navch. posib. [Music therapy for children with autism]. L'viv: Vydavnychyy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 55. http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/32/part_1/4.pdf [in Ukrainian]
- Khoruzha, L.L. (2008) Deontolohichni osnovy pedahohichnoyi profesiyi [Deontological foundations of the teaching profession]. Rol' pedahohichnoyi etyky u profesiyniy pidhotovtsi suchasnoho vchytelya: Materialy Vseukrayins'koyi naukovo-metodychnoyi konferentsiyi. K.: KMPU im. B.D.Hrinchenka, 16-18. [in Ukrainian]
- Chepelyeva, N.V. (1997) Formuvannya profesiynoyi kul'tury maybutnikh praktychnykh psykholohiv [Formation of professional culture of future practical psychologists]. Metody pidhotovky fakhivtsiv do profesiynoho spilkuvannya. Cherkasy, Kn. 1. 34–42. [in Ukrainian]
- Shevchenko N.F., Samoylova A. H (2002). Pidhotovka praktychnykh psykholohiv: osobystisni ta profesiyni yakosti fakhivtsiv [Training of practical psychologists: personal and professional qualities of specialists]. Psykholohiya : zb. nauk. pr. K. : NPU im. M. P. Drahomanova, Vyp. 17.262–267. [in Ukrainian]
- Shul'zhenko, D.I. (2009) Osnovy psykholohichnoyi korektsiyi autystychnykh porushen' u ditey: Monohrafiya [Basics of psychological correction of autistic disorders in children: Monograph]. K.: D. M. Keydun, 385 s. <https://studfile.net/preview/7246703/> [in Ukrainian]
- Shulzhenko, D., & Osintseva, V. (2023). Theoretical basics of family education of children with intellectual disorders. Young Scientist, 7 (119), 48-51. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-7-119-9> [in Ukrainian]

Надійшла до редакції / Received: 20.05.2024
Рекомендовано до друку / Accepted: 03.06.2024

DOI <https://doi.org/10.34142/27091805.2024.5.01.11>

© **Oleksandr Shulzhenko**

Candidate of Psychological Sciences, Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov

Kyiv, Ukraine

email: dinashulzhenko@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0004-5105-1243>

PSYCHOLOGICAL READINESS OF A MUSIC THERAPIST TO WORK IN SPECIAL EDUCATION

The article presents the results of theoretical and methodological analysis of scientific achievements of world and domestic scientists of the study of the problem of psychological readiness of specialists who study it in the dimension of special education and correctional and rehabilitation impact on children with violations of intellectual, autistic, speech and kinesthetic dysontogenesis. Analysis of literary sources showed that the psychological readiness of a specialist of special education is an integral education of the teacher consisting in the motivational, emotional and activity attitude of the adult to change in behavioral, regulatory, developmental, intellectual, sensual perception of cooperation with the child aimed at correcting and compensation for central nuclear disorders and their consequences.

Methods & methodology. The psychological readiness of the music therapist is presented as the following components: praxeological, assertive and internal. Each component is represented by parameters of intellectual, motivational, volitional, self-regulatory, evaluation, creative, creative, communicative, correctional-compensatory psychological mechanisms.

The scientific novelty consists in the author's definition of criteria and levels of psychological readiness of a specialist in musical development for adequate interaction with children differentiated by one or another nosology.

Results. It is determined that the personal traits of a musician-teacher are manifested in a situation of his awareness of the need for special professional training to perceive the psychological characteristics of children with special educational needs. It is noted that without the formed psychological readiness of a specialist of musical direction, his supervision of training, psychological support, a negative attitude towards special children and cooperation with them is laid. Music therapy requires special training of specialists who are not only competent in the field of music, the influence of music, the use of musical instruments, but what ensures the phenomenon of its effectiveness and reliability of scientific and practical results. Music therapy has recently begun to be used in special education and this work included specialists in the musical direction of activity. Scientists studying the pedagogical and psychological qualities of a music teacher point to criteria such as high-quality musical abilities, the ability to encourage children to cooperate, to show musical abilities in these children, develop musical taste in them, understanding of the material, make efforts while learning to play instruments, creatively approach the use of musical material and systematically support motivation and contribute to the creative development of children. The article presents levels of professional awareness by music therapists of the problems of cooperation with children of the above difficulties, acceptance, assimilation, processing and implementation of musical content. It is determined that such cooperation should take place in the context of not only musical but also special work within the framework of musical psychotherapy.

Conclusions. It is concluded that it is necessary to develop and test a structural and functional model of professional special psychological training of music specialists with a significant emphasis on psychotherapeutic assistance.

Keywords: music therapy, special education, psychological readiness, music therapist, children with special educational needs.